

"Socijalno partnerstvo" i "socijalni dijalog"

Pojmovi "socijalno partnerstvo" i "socijalni dijalog", koji se neprestano zazivaju, imaju bitnu ulogu u stvaranju prividne slike suvremenog društva. Njima se radnike, unatoč stvarnosti koja je očito drugačija, pokušava uvjeriti u to da su radnici tobože ravnopravni partneri s poslodavcima, da oni rade zajedno u svrhu obostrane koristi te da su u gotovo pa prijateljskom odnosu. "Dijalog" se pak predstavlja kao razuman način komunikacije radnika i vlasnika/uprave te sredstvo kojim se sve treba rješavati. "Socijalni dijalog" se stoga stavlja u oštru suprotnost s "pretjeranim" i "nepotrebnim" postupcima kao što su štrajkovi, prosvjedi i drugi tipovi izravne radničke pobune u borbi za svoja prava. Ono što se pod "dijalogom" zapravo podrazumijeva su beskonačni razgovori i pregovori radničkih predstavnika s upravom/vlasnicima, koji često služe samo tome da sve ostane više-manje kako je i bilo.

No stvarnost je drugačija, bez obzira na to u što nas pokušavali uvjeriti poslodavci, vlast i mediji. Radnici i poslodavci jednostavno nemaju iste interese. Poslodavcu je u interesu da radnik ima što manju plaću, da radi na određeno (i samim time ima puno manja prava), da mu ne plaća prekovremeno i razne doprinose itd. Poslodavci i tajkuni uvijek idu za tim da radnika što više stisnu i da iz njega izvuku što više profita, bilo to zakonito ili nezakonito. Pritom nije bitno kakvi su pojedini vlasnici/poslodavci/tajkuni kao osobe – jesu li oni dobri ili loši, pristojni ili bahati, pohlepni ili ne. Bez obzira na to kakvi su oni kao osobe, da bi se bavili poslom kojim se bave, oni moraju težiti stvaranju profita. A do profita kojemu teže poslodavci mogu doći samo nauštrb radnika. Bez razlike između onoga što radnicima plaćaju za njihov rad i onoga što na tržištu dobiju za robu koju ti isti radnici proizvode, za poslodavce nema profita. Profit je upravo ta razlika. On je osnovni motiv ulaganja svakog poslodavca, neovisno o tome je li riječ o proizvodnji čelika, automobila ili uredskog pribora. Težiti povećanju profita za poslodavca znači povećati razliku između tržišne cijene robe koju prodaje i onoga što radnicima za njihov rad plaća. Sirovine i strojevi koje poslodavac "osigurava" za proizvodnju ne mogu biti izvor profita jer ih poslodavac u pravilu i sam mora kupiti po tržišnoj cijeni da bi uopće mogao pokrenuti proizvodnju. U gotovom proizvodu koji se prodaje, vrijednost početnih sirovina se ne mijenja. Ono što čini razliku između vrijednosti neobrađene sirovine i gotovog proizvoda je vrijednost uloženog rada radnika. Da ga poslodavac plaća po njegovoj punoj vrijednosti, ostala bi mu samo točna vrijednost sirovina koje je i platio. Profita dakle ne bi bilo, pa time ni motivacije za proizvodnju. Poslodavci ne profitiraju od tuđeg rada zato što su zli po prirodi, nego zato što je sustav takav: ako oni to neće činiti, zamijenit će ih drugi koji hoće. Oni koji u tome odbijaju sudjelovati na kraju će pod pritiskom konkurencije propasti. Stoga je bitno shvatiti da svaki poslodavac kada dospije u dilemu između dobrobiti radnika i potrage za profitom **mora** raditi protiv interesa svojih radnika. Činit će to koliko god je moguće, a to znači – koliko god mu to sami radnici dopuste. Kada to neki poslodavac ne bi radio, ne bi bio to što jest i ne bi se mogao baviti time čime se bavi. Radnik koji to ne shvaća, ne može se uspješno boriti za svoje interese i za svoja prava.

Radnici, s druge strane, imaju potpuno suprotne interese – dobru plaću, siguran posao, sigurno preživljavanje za sebe i za svoju obitelj, dobre uvjete na poslu, radna i socijalna prava itd. Koliko god se ta suštinska suprotnost i suprotstavljenost interesa radnika i poslodavaca pokušavala prikriti zavaravajućim pojmovima kao što su "socijalno partnerstvo", ona je ipak tu. Vlasnici imaju samo jedan interes – profit. Priče o socijalnoj osjetljivosti poslodavaca i brizi za radnike služe tome da se taj interes prikrije. Priča o dobronamjernosti poslodavca za cilj ima obuzdati radnike i spriječiti ih u organiziranoj borbi za svoje interese. Svaki

poslodavac zna da borba radnika za svoje interese direktno ugrožava njegove interese. Čak i ako se radnici u trenucima dobrog poslovanja mogu izboriti za neke ustupke i povlastice, sve će se to okrenuti na prvi znak krize i lošijeg poslovanja (a krize, recesije i zastoji u proizvodnji su neizbježni i neprestano se i iznova događaju). U trenucima krize poslodavci (i državna vlast koja ih podržava) brinu se za sebe, a ne za radnike. Težinu i teret svake krize poslodavci će uvijek pokušati prebaciti na radnike. A to hoće reći – na one koji su za krizu najmanje odgovorni, ali su po svom materijalnom položaju i društvenoj moći najranjiviji. Radnici ne mogu očekivati da će svoja prava dobiti ako samo šute i nadaju se dobronamjernosti poslodavaca i državnih vlasti. **Tko se za svoja prava ne bori, neće ih ni imati.** Da bi se za svoja prava mogli uspješno boriti, radnici moraju biti spremni i sposobni realno sagledati svoj položaj u društvu koje podržava njihovu podređenost interesima poslodavaca i stvara uvjete za njihovo izrabljivanje. Važan preduvjet za sagledavanje vlastite situacije je biti svjestan smisla fraza poput "socijalnog partnerstva", što se njima želi postaći, i čijim interesima služe. A to nikako nisu interesi radne većine.

Sindikati

Sindikati su tradicionalni zastupnici radničkih prava, organizacije koja okupljaju radnike, pregovaraju u njihovo ime, organiziraju prosvjede itd. Po zakonu svi radnici imaju pravo stupiti u sindikat ili osnovati ga, no svima je poznato da u mnogim poduzećima to radnicima, premda je tako nešto protuzakonito, nije dopušteno. Svim njihovim slabostima unatoč, sindikate, sindikalno organiziranje i sindikalne akcije ne treba unaprijed odbacivati. Posve je jasno da su mnogi sindikalisti korumpirani, da su zadovoljni svojim položajima i svojim povlaštenim plaćama i da zapravo nisu spremni na veće promjene u korist radnika. Otvorena i dosljedna borba za promjene za mnoge bi sindikaliste značila riskirati stečene privilegije koje idu uz njihove funkcije. Međutim, nije problem samo u kukavičluku ili korumpiranosti. Mnogi sindikalci, čini se, zapravo ne razumiju koji su pravi radnički interesi. To se, primjerice, jasno vidi kada sindikati iznose iste prijedloge za poboljšanje gospodarstva koje ističe i Hrvatska udruga poslodavaca. Posve je sigurno da nešto nije u redu kada se sindikalisti, kao predstavnici radnika, zalažu za iste one stvari za koje se zalažu i poslodavci, čiji su interesi posve suprotni radničkim interesima. Poslodavci koji traže "fleksibilnije" zakonodavstvo o radu, zapravo traže način da smanje pravnu zaštitu radnika i tako ih – pod prijetnjom lakog otkaza – prisile na podvrgavanje zaoštrenom izrabljivanju, koje može ići od neplaćenog prekovremenog rada do ukidanja godišnjeg odmora itd. Isto tako, kada traže porezno rasterećenje i smanjenje doprinosa poput mirovinskog i zdravstvenog za radnike koje upošljavaju, poslodavci gledaju svoj kratkoročni financijski interes. Time međutim direktno štete državnom proračunu, iz kojega se financira cijeli niz neophodnih socijalnih usluga koje su stečene kroz duga razdoblja socijalnih borbi. Ako popusti pritisku, država dospijeva u položaj da "odjednom" više nema novaca za kvalitetno zdravstveno osiguranje ili obrazovanje za sve. Od ukidanja tih oblika socijalne zaštite bez kojih je opće blagostanje nezamislivo, najviše pate radnici, a ne bogate manjine u čiju korist se porezna rasterećenja uvode. Sindikati koji misle da se za svoje članove bore tako da podupiru takve zahtjeve poslodavaca, rade protiv interesa radnika – bili oni toga svjesni ili ne.

Kao što smo rekli, razlozi za takvu ulogu sindikata ne svode se nužno na korumpiranost. Razlog može biti i taj da su sindikalne vođe povjerovala u priče o "socijalnom dijalogu/partnerstvu", koje nam se svima preko medija neprestano nameću. Pristanak na tumačenje odnosa radnika i poslodavaca kao ravnopravnih "socijalnih partnera" skriva stvarne društvene odnose i sprječava radnike da se za svoje interese bore. Kada sindikati ne izvršavaju ulogu zastupnika interesa radnika, nužno je da se sami radnici pokrenu – bilo s ciljem utjecaja na sindikalna vodstva, bilo mimo sindikata kao oblika organizacije. U protivnome – u slučaju

da radnički pritisak izostane – olakšava se poslodavcima da ulaze u za njih povoljne aranžmane s političkim strukturama. Poslodavci imaju financijsku moć podupirati političke kandidate od kojih onda očekuju zakonodavne ustupke. Bez pritiska odozdo, od strane radnika, političkim elitama se olakšava pristanak na takve, za njih itekako primamljive, prešutne dogovore. Slično je i sa sindikalnim čelnicima. Što su radnici pasivniji, to je veća vjerojatnost da će se donositi odluke na njihovu štetu.

Još jedna važna negativna značajka sindikata je njihova stroga hijerarhija. Ljudi na visokim položajima u njima često su u prilici o važnim pitanjima praktički sami odlučivati, bez utjecaja šireg članstva. Nedostatak demokratske kontrole većine članova nad čelništvom sindikata olakšava moguću korupciju. A pored toga omogućava i da dođe do situacije da sindikati sprječavaju radničke akcije i borbu za njihova prava, umjesto da ih predvode. Ako vođe sindikata odluče da akcija ili prosvjeda neće biti, njih u pravilu neće biti. Osim u doista iznimnim situacijama kada radnicima voda dođe do grla.

Ipak, u organizaciji konkretnih radničkih akcija, ne treba unaprijed odbacivati sindikate i njihovu moguću pomoć. Sindikate treba iskoristiti koliko god se može (primjerice za materijalne troškove, za pomoć u konkretnoj organizaciji prosvjeda, za dobivanje kontakata, za prostore za sastanke, tiskanje letaka i plakata itd.). Međutim, pritom uvijek treba voditi računa o tome da sindikalne strukture ne počnu ometati ili sabotirati planirane radničke akcije. Treba spriječiti sindikalne vođe da nameću svoje pomirljive i umirujuće ideje radnicima i da sami donose odluke u ime svih. Ključno je da o svim akcijama, potezima i zahtjevima radnika odlučuju upravo sami radnici, a ne pojedini sindikalni birokrati. Prilikom organiziranja pojedinih radničkih akcija, dakle, ne treba unaprijed odbijati eventualnu pomoć koja se od sindikata može dobiti, ali se treba čuvati toga da se sva inicijativa prepusti sindikatima u uvjerenju da će oni učiniti za njih sve što se može učiniti. U najvećem su broju slučajeva dometi sindikalnih akcija nažalost prilično skromni. Snaga mase radnika koja se pokrene neusporedivo je veća od snage nekoliko sindikalnih birokrata koji će pokušati pregovarati s upravom/vlasnicima ili državom.

"Lijenost" radnika

Svi smo svjedoci toga da se kroz medije (koji su u vlasništvu privatnog kapitala ili državne vlasti koja je sklona privatnom kapitalu) neprestano plasiraju tvrdnje da su radnici lijeni, da premalo rade, da su neproduktivni, da su stalno na bolovanju, da imaju i dobre plaće koliko rade, da i predobro žive itd. Pritom se vrlo malo govori o tome koliko je ljudi nezaposleno, koliko ljudi radi za minimalac i jedva preživljava, koliko ljudi radi na određeno i može u svakom trenu dobiti otkaz, koliko ljudi radi u praktički ropskim uvjetima, koliko ljudi radi prekovremeno i vikendima bez nadoplate, koliko ljudi radi čak i bez plaće ili je prisiljeno čekati na isplatu mjesecima. Nije sporno da postoje i ne toliko marljivi radnici ili da katkad ljudi odu na bolovanje iako zapravo nisu bolesni (premda se postavlja pitanje zašto bi se npr. radnici koje poslodavci iskorištavaju i ne plaćaju im prekovremene uopće trsili biti marljivi). No to su u velikoj mjeri iznimni i nebitni slučajevi koji nemaju nikakve veze s problemima gospodarstva u cjelini niti se uopće mogu izbliza mjeriti s primjerima posve očitih kršenja radničkih prava koje smo već naveli, a koji se u javnosti vrlo rijetko spominje. Vlast i kapital se koriste medijskim kampanjama i iskrivljenim statistikama o radničkoj "lijenosti" da bi ih uvjerali da su si sami krivi za svoju situaciju i da bi ih pripremili na dodatna kresanja radničkih prava i plaća. Iza medijskih napisa o "lijenosti" radnika stoje vrlo konkretni materijalni interesi koje treba prozreti. Takvi napisi su dio ideološkog i psihološkog rata koji treba ubiti borbenost izrabljivanih i iskorištavanih. U slučaju da se radnici ipak pokrenu, ovakve kampanje trebaju osigurati to da im javnost ne bude naklonjena. To je opasnost koje

treba biti svjestan, ali to nije razlog da se zbog nje unaprijed odustane. Katkad je dovoljno znati kako i zašto će druga strana reagirati da bi se oduzeo veći dio snage takvim kampanjama ocrnjivanja. Važno ih je i u istupima koji prate radničke akcije prokazati kao ono što jesu: propagandne kampanje u korist kapitalističke manjine.

Direktna akcija i radnička samoorganizacija

Prva stvar koje radnici trebaju biti svjesni ako se odluče boriti za svoja prava, jest to da su njihovi interesi suprotni interesima vlasnika/poslodavaca. Nažalost, i državne vlasti su u pravilu sklone zamijeniti javni interes interesima kapitala. Već zbog toga borba za prava često znači i borbu s različitim državnim organima. Druga stvar koja se ne smije zaboraviti je da se radnici imaju pravo sami organizirati. Nitko radnicima ne može oduzeti pravo na štrajk, pravo na prosvjed, pravo na obustavu i blokadu proizvodnje. A to uključuje i pravo na preuzimanje tvornica, pravo na blokadu i prosvjed unutar državnih institucija i pravo da se brane i reagiraju ako ih netko pokuša spriječiti u borbi za svoja prava. Jer država i društvo nisu država i društvo tajkuna i političara, nego država i društvo svih nas – i radnika i seljaka i umirovljenika i nezaposlenih itd. Radnici se stoga imaju pravo boriti za svoja prava, za prava svoje djece i, u konačnici, za prava cijeloga društva – jer oni to društvo zapravo i jesu. Interesi šačice političara i tajkuna se ne smiju izjednačavati s interesima čitavoga društva. Treba također znati da radnici svoje interese neće izboriti tako što će njihovi predstavnici "uvjeriti" upravu/vlasnike/tajkune u "pravu stvar". Nema "prave stvari" koja bi bila takva i za radnike i za poslodavce, s obzirom na to da oni imaju suprotstavljene interese. Stoga se ciljevi radnika neće postići "argumentiranjem" i "objašnjavanjem" na pregovorima i sastancima koji često služe za umrtvljavanje radničke borbe. Rezultati će se postići samo tako da se radničkom akcijom tajkuni i vlast dovoljno stisnu sve dok ne popuste i udovolje postavljenim zahtjevima. Treba još reći da je vrlo bitno kakva se akcija radi. Već smo neke od mogućih akcija spomenuli (prosvjedi, štrajk, preuzimanje tvornice, blokade ministarstava i drugih institucija itd.), no neke akcije koje radnici znaju poduzimati i nisu pretjerano produktivne. Jedna od tih neproduktivnih metoda je svakako štrajk glađu. Ta je metoda, osim što je iznimno opasna za same radnike i što šteti upravo njima samima, lako postaje ponižavajuća jer se zadovoljava iskazivanjem nemoći radnika, što onda omogućava poslodavcima i vlasti da odigraju ulogu dobrih samarićana i spasilaca. Poželjnija taktika je uvijek ona koja radnike ne stavlja u tako pasivan i ranjiv položaj. Borba za prava nije isto što i traženje milostinje (od nekoga tko je ionako ne bi udijelio). Zato je treba voditi njoj primjerenim sredstvima: odlučno i aktivno.

Jedna od najbitnijih stvari kod organizacije različitih akcija, bilo da je riječ o manjim akcijama kao što su prosvjedi ili o velikim akcijama kao što je preuzimanje tvornice, jest to da se akcija organizira demokratski, tako da radnici sami odluče žele li ići u akciju, kakvu akciju žele poduzeti i kakve zahtjeve će imati. Bitno je da zahtjevi budu od općega interesa, tj. da iza njih mogu stati svi, ili gotovo svi, članovi radničke zajednice. Samo tako se može poduzeti uspješna akcija. Važno je i to da svi radnici dijele odgovornost u organizaciji akcije i da o njoj sami izravno odlučuju. Jedino se kroz odluku svih zainteresiranih radnika može doći do pravih odgovora i rješenja. Čak i ako su donesene u interesu većine, odluke koje donosi nekoliko povlaštenih vođa nužno većinu stavljaju u pasivan položaj. Odgovornost koju borba podrazumijeva ne može se prebaciti na druge. Ako ni zbog čega drugoga, zato što se time ohrabruje zlouporaba i otvara mogućnost manipulacije. Za svoja prava se moramo izboriti sami.

Kao uzor radnici mogu uzeti vrlo uspješan studentski način samoorganiziranja – samoorganiziranje kroz **plenum**. Plenum je skup svih zainteresiranih članova neke radne ili druge zajednice (poduzeća, tvornice, trgovine, hotela, fakulteta, pa i gradske četvrti, sela i sl.).

Svaki član takvog kolektiva može doći na plenum, reći što misli, iznijeti svoje prijedloge i glasati. Svi su sudionici plenuma ravnopravni i svatko ima jedan glas te se zajednički raspravlja o svim problemima, mogućim rješenjima i akcijama. Na kraju se većinskim brojem glasova odlučuje što će se poduzeti ako je što potrebno poduzimati. Kroz plenum takva zajednica može izravnodemokratski raspravljati i odlučivati o svemu. Važno je ponoviti da u plenumskom sustavu odlučivanja odlučuju svi zainteresirani. Zainteresirani znači to da se ne može računati na to da će baš svi članovi kolektiva sudjelovati u donošenju svih odluka, ali poanta je u tome da svi na plenum, ako žele, imaju pravo doći i imaju pravo glasati. U plenumskom sustavu odlučivanja nema "vođa" te se tako sprječava mogućnost manipulacije, korupcije i toga da jedan čovjek odlučuje u ime svih. Samo se kroz takav, direktnodemokratski, način organiziranja može izraziti volja svih radnika nekog poduzeća i samo tako se može poduzeti akcija i doći do rješenja iza kojih će stati svi radnici.

Nezaposlenost

Ekonomija se često poistovjećuje s prirodom te se govori o "prirodnim zakonima" ekonomije. Jednako tako se onda u liberalnom kapitalizmu i nezaposlenost smatra "prirodnom" i neizbježnom, kao nešto što mora postojati, kao što postoji gravitacija. No ekonomija je proizvod ljudskog društva, a ekonomska stvarnost ovisi o realnim političkim okolnostima i interesima, a ne o nečemu što je izvan našeg dosega i na što se ne može nikako utjecati. U tom kontekstu treba gledati i na nezaposlenost. Nezaposlenost ne postoji zato što se nju nikako ni u jednom zamislivom ekonomskom sustavu ne može izbjeći. Nezaposlenost je tu zato što opća zaposlenost radno sposobnog stanovništva nije cilj ekonomske politike koja je trenutno na snazi. Iako političke i gospodarske elite dobro znaju da visoka nezaposlenost može biti opasna i po njih, druge se stvari, kao profiti poslodavaca, smatraju puno bitnijima od nezaposlenosti, tim više što su te stvari izravno i povezane jer ciljevi i interesi poslodavaca i nezaposlenih (tj. potencijalnih radnika) nisu isti (vidi dolje). Državi, koja služi kao servis za privatne interese uskoga sloja ekonomsko-političke elite, rješavanje pitanja nezaposlenosti jednostavno nije prioritet iako se ne smije dopustiti da se nezaposlenost previše otme kontroli (što ne isključuje mogućnost da se to ipak dogodi).

Odgovornost za nezaposlenost se pokušava prebaciti na pojedince te se tako otklanja kritika od sustava koji je ustrojen tako da je nezaposlenost u njemu nužna. Tako se onda optužuje pojedince da su previše izbirljivi, da ne žele raditi, da zapravo ni ne traže posao jer su "lijeni", da će svatko, tko doista želi naći posao, posao i naći itd. No znamo li da u Hrvatskoj ima gotovo 300 000 nezaposlenih, jasno je da su to gluposti. Jednostavno za sve radno sposobne ljude trenutno, zbog ekonomske politike koja je takva kakva jest, nema dovoljno radnih mjesta i svako je objašnjavanje nezaposlenosti osobnom odgovornošću pojedinaca potpuno smiješno.

Druga vrsta pokušaja da se sistemska krivica prebaci na pleća pojedinaca je kada se radnici i nezaposleni optužuju da imaju prevelika očekivanja, da traže i imaju prevelike plaće, da su "nekonkurentni" itd. Dakle, ljude se pokušava natjerati da osjećaju grižnju savjesti zbog toga što tobože imaju prevelike plaće i socijalna prava te se to proglašava navodnim razlogom lošega gospodarskog stanja u državi. Potpuno je nejasno na koji bi nam način trebalo biti bolje ako dobrovoljno pristanemo na smanjivanje svojih prava.

Pokušaji državnih struktura da pokrenu gospodarstvo i smanje nezaposlenost su često smiješni. Oni se svode na planove o smanjivanju poreza ili kamata poduzetnicima i nadanje da će ti poduzetnici onda pokrenuti neke poslove, zaposliti ljude i raditi u korist čitavoga društva. Tako dolazimo do toga da vlast nezaposlenima tobože pomaže tako da pomaže

poslodavcima privatnicima, umjesto da sama izravno osigura radna mjesta onima koji posla nemaju. Na kraju se to svede na pomoć onima koji ionako već dovoljno imaju, gospodarskoj eliti, umjesto na pružanje prilike onima kojima je ona zapravo potrebna – nezaposlenima i obespravljenim radnicima.

Treba znati da nezaposlenost ima važnu ulogu u liberalnom kapitalizmu. Postojanje nezaposlenih znači postojanje rezervne armije rada koja u svakom trenutku može "uskočiti" među zaposlene, pokaže li se za time potreba među poslodavcima, i koja ruši cijenu rada zaposlenima (ako ima puno nezaposlenih, poslodavac lako radnicima može njima prijetiti – ako radnici ne pristanu na lošije uvjete, lako će se naći zamjenski radnici). Nezaposlenost, dakle, nije samo nesretna posljedica lošeg sustava, nego i njegov sastavni dio.

Smisao trenutnog gospodarskog sustava nije njegovo funkcioniranje u interesu većine. Njegov smisao je u podilaženju interesima uskog sloja poduzetničke i političke elite, dok se interesi većine stanovništva sustavno zanemaruju. U društvu koje bi se vodilo interesima većine, jedan bi od najvažnijih ciljeva trebalo biti osiguravanje pune zaposlenosti i omogućavanje da se od svog rada dobro živi. Radnici bi trebali imati sigurne poslove i ne strahovati u svakom trenutku hoće li bez njih ostati, a svima koji su između poslova ili još posao nisu dobili treba pružiti zadovoljavajuće osiguranje i pomoć dok posao ne nađu. To je ono što bi i nezaposleni i radnici trebali od društva tražiti i za što bi se trebali svim sredstvima boriti.

Pozitivni primjeri radničkih akcija – slučaj Petrokemije

Iako se u medijima i javnosti često zanemaruju radničke akcije u Hrvatskoj te se smatra da su naši radnici pasivni, zapravo je u Hrvatskoj u usporedbi s drugim bivšim realsocijalističkim zemljama bilo razmjerno puno radikalnih i ozbiljnih prosvjeda i borbe za radnička prava. Tu se posebno ističu slučajevi uspostavljanja tzv. "stožera za obranu kompanija", od kojih je najuspješniji slučaj kutinske Petrokemije, čiji je stožer još uvijek aktivan, i čiji ćemo slučaj ovdje opisati.

1998. je vlast iznijela plan o privatizaciji velike kutinske tvornice umjetnih gnojiva – Petrokemije. Radnici su se Petrokemije, vidjevši što se dogodilo s drugim tvornicama i poduzećima prilikom privatizacije i s obzirom na to da im je bilo stalo do svojih radnih mjesta, do tvornice u kojoj su godinama radili i, u konačnici, do čitavog kutinskoga kraja koji je uz tu tvornicu vezan, odlučili tome usprotiviti i tako je osnovan "Stožer za obranu Petrokemije". Radnici su također naglasili stratešku važnost te tvornice i važnost toga da ona ostane u državnom vlasništvu. Osim toga, Petrokemija je bila vrlo kvalitetna kompanija, jedna od rijetkih takvih koje su tada još ostale u državnom vlasništvu, te nije bilo nikakvog stvarnog razloga da je se privatizira. U kolovozu 1998. organiziran je veliki prosvjed pod parolom "Ne damo Petrokemiju, ne damo Kutinu". 45% svih kutinskih zaposlenih radi upravo u Petrokemiji, a na prosvjedu je od 14 000 stanovnika Kutine bilo njih 10 000. Radnički je stožer preuzeo vođenje i upravljanje kompanijom i organizirao je noćne straže u tvornici. Iako nijednoga dana zapravo nisu bili u štrajku, radnici Petrokemije su, po svojim riječima, "vladali i tvrtkom i gradom". Tvornica je tako konačno bila u rukama onih kojima doista pripada – svojih radnika. Postojali su brojni pritisci na radnike (iz policije, političkog vrha, vojske itd.) da se protest ne održi, no radnici nisu popustili. Stožer je ljeti 1998. djelovao danonoćno 72 dana "kao u vojsci" (mnogi su radnici bivši branitelji). Važno je reći da je akcija imala gotovo jednoglasnu potporu "odozdo" i to je omogućilo njezinu uspješnost. Također, sve bitne odluke su se donosile uz pristanak svih radnika na velikim radničkim skupovima. Stožer je 1998. postigao svoje ciljeve i Petrokemija nije bila privatizirana, a

djelovanje je nastavio i dalje. 2002., kada Petrokemija zbog nedostatka plina nije mogla raditi nekoliko mjeseci, Stožer se opet aktivirao i postigao svoje ciljeve nakon akcije u kojoj je kordon policije jedva uspio 2000 radnika Petrokemije spriječiti da blokira autocestu. Zbog daljnjih je problema Stožer opet aktiviran i 2009. godine i dalje se uspješno bori za svoja prava. To je zasad najuspješniji i najsvjetliji primjer radničke borbe u Hrvatskoj od 1990. naovamo.

Privatizacija

Ne postoji dobra i loša privatizacija. Privatizacija je zapravo uvijek legalizirana pljačka. Privatizacijom se ono što pripada svima nama, svim radnicima i svim stanovnicima države, to predaje u ruke privatnim vlasnicima radi njihovih privatnih interesa te oni onda s tim privatiziranim dobrima mogu dalje raditi što god hoće. Kakve su posljedice privatizacije općenito, jasno se može vidjeti u Hrvatskoj. Hrvatska je pred gospodarskim kolapsom među ostalim i zato što nam je privatizacijama kompletna industrija prodana ni za kakve novce ili uništena. "Lijepi" su primjeri privatizacije primjerice upropaštavanje nekoć moćne Plive ili propast tvornice Dalmatinka nova, kao i propast brojnih drugih tvornica i poduzeća u Hrvatskoj. U slučaju da privatizacija ne dovede do uništavanja proizvodnje, onda dovede do toga da profit koji je nekoć išao svima nama danas ide privatnim vlasnicima (kao u slučaju privatiziranih hrvatskih banaka ili Hrvatskog telekoma). Stoga postoji samo jedan razuman radnički odgovor na privatizaciju – glasno i potpuno odbijanje svakog takvog prijedloga.

"Divlji" kapitalizam i kapitalizam

Često se čuje da u Hrvatskoj nema "pravoga" kapitalizma, nego da je kod nas tzv. "divlji" kapitalizam, nekakva "rodijačka", balkanska verzija kapitalizma, različita od "pravoga" kapitalizma kakav je tobože u zapadnim zemljama. No to je zabluda. Iako kapitalizam ima svoje osobitosti u svakoj zemlji, ovaj naš kapitalizam ni po čemu nije manje "pravi" kapitalizam od bilo kojeg drugog kapitalizma. Stoga treba shvatiti da loše posljedice sustava koje osjećamo na svojoj koži nisu posljedice nikakve posebne hrvatske verzije kapitalizma, nego su u svojim dubinskim uzrocima jednostavno posljedice kapitalizma kao takvog.

Nije nikakva tajna da Hrvatska grca u korupciji, međutim pogrešno je misliti da korupcije nema i u inozemstvu (iako se ondje korupcija može ogledati na drugačije načine). Dovoljno je pogledati primjerice susjednu Italiju i njihova premijera Berlusconija. Ili primjerice SAD, gdje se uz velike afere kao što je ona s Enronom, događaju i stvari koje su očita korupcija, iako ih mediji tako neće nazvati – u SAD-u je primjerice uobičajeno da glavni direktori velikih kompanija i banaka prelaze u najviše vladajuće strukture (pa onda daju državne novce upravo za spas svojih bivših kompanija), da bi se nakon toga iz njih opet vratili na te iste pozicije itd. Ne treba uopće ni spominjati da su te iste kompanije najveći donatori i sponzori svih američkih predsjednika, senatora i kongresmena pa ne treba čuditi da oni onda rade u njihovom interesu. Stoga se ne treba zavaravati da je korupcija neka hrvatska osobitost, premda njezina izvedba u pojedinim slučajevima može imati svoje hrvatske posebnosti.

Često se misli da je privatizacijski grabež kakav se dogodio u Hrvatskoj iznimka i da je to nešto što inače tako ne izgleda. No to je također zavaravanje. Privatizacijski proces je tako izgledao, uz manje razlike, u više-manje svim istočnoeuropskim zemljama (primjerice u Rusiji, gdje svoje tajkune nazivaju oligarsima) i on se, jednostavno, drugačije nije mogao odviti ako se privatizacija htjela provesti (o čemu, naravno, nitko same građane nije pitao). Dapače, proces prvobitne akumulacije kapitala (kako se naziva proces stjecanja prvih tvornica i poduzeća novopečenih kapitalista) nije puno drugačije izgledao ni u zapadnim zemljama (npr. SAD-u i Velikoj Britaniji). Jedina je razlika što se to kod njih dogodilo prije stotinu i

više godina pa im je to povijesno nešto udaljenije nego nama kojima se to dogodilo u zadnjih 20 godina te nam je očito o kakvom se procesu radilo.

Slobodno tržište

"Sloboda" je riječ koja se prečesto iskorištava u svrhe koje s njom nemaju zapravo nikakve veze. "Sloboda" u "slobodnom tržištu" znači jednostavno sljedeće – slobodu kapitala da bez ikakvih ograničenja iskorištava radnike, težnju za slobodom koja bi tajkune oslobodila od državnih ograničenja koja propisuju minimalnu visinu plaća, ekološke standarde, propise o radničkim pravima itd., slobodu koja bi omogućila većim i moćnijim zemljama da se bogate na račun manjih i siromašnijih zemalja itd. Ta "sloboda" znači samo slobodu za tajkune da rade što god hoće te stoga radnici ne trebaju očekivati ništa pozitivno od "slobodnoga tržišta", "slobodne trgovine" i raznih stručnih termina kao što su neoliberalizam, liberalizacija, deregulacija itd. Na "slobodnom tržištu" radnici nikada neće moći biti doista slobodni.

Zašto je hrvatsko gospodarstvo u krizi

Hrvatsko je gospodarstvo u krizi zapravo već zadnjih 30 godina. Gospodarski "rast" koji je Hrvatska imala posljednjih godina prije krize 2008-9. godine zapravo se temeljio samo na rastu potrošnje (i to potrošnje uglavnom strane, uvozne robe) i na vanjskom zaduživanju. Do problema je došlo sa svjetskom krizom nakon koje se više nije moguće vani jeftino zaduživati pa se tako i Hrvatska našla u problemima. Dva su glavna razloga krize hrvatskoga gospodarstva – uništenje, propast ili prodaja industrije u privatizaciji, tijekom koje je Hrvatska izgubila većinu svoje industrije (a bez realnog sektora i stvaranja nove vrijednosti država teško može naprijed) te, u velikoj mjeri kao posljedica toga, stalni manjak izvoza u usporedbi s uvozom. Tome se mogu pridodati i katastrofalne posljedice većinske prodaje bankarskoga sektora i potpuni neuspjeh preustroja poljoprivrede u kojoj je Hrvatska poprilično podbacila, a seljacima je situacija sve teža i teža. Unatoč površinskim mjerama kojima vlasti pokušavaju zakrpati probleme, nastavi li se ovim smjerom, našem se gospodarstvu ne piše dobro.

Europska unija

Iako prema zadnjim istraživanjima (prosinac 2009.) samo 24% građana Hrvatske podupire ulazak u EU, Europska unija je sveti cilj u koji se kunu hrvatske političke i gospodarske elite i sve parlamentarne stranke. Čini se da je mišljenje građana tu manje bitno. Usprkos onome što nam političari obećavaju, u Europskoj uniji Hrvatsku nikako ne čeka raj na zemlji. Doista mora biti naivan onaj tko očekuje da će nam stare članice EU pomagati iz čiste dobrote. Takvo nešto u svjetskoj politici i ekonomiji ne postoji. Ulaskom u EU Hrvatska bi samo još u većoj mjeri postala igračka u rukama europskog krupnog kapitala, a izgubila bi i ono malo političke samostalnosti koje još ima. Kakve će biti posljedice ulaska u EU, vidi se primjerice po načinu na koji EU prisiljava Hrvatsku da u besćenje proda svoja brodogradilišta ili po donošenju novoga katastrofalnoga Zakona o radu u jesen 2009. (po modelu EU) kojim se bitno umanjuju radnička prava u Hrvatskoj. Da ulazak u EU novim članicama ne donosi trenutni raj na zemlji, očito je i po primjeru zemalja kao što su Mađarska, Rumunjska i pogotovo Latvija, koje su se tijekom posljednje ekonomske krize našle u strašnim problemima. Znakovit je i primjer Bugarske u kojoj korupcija i dalje cvjeta, a ulazak u EU joj je donio samo novi zamah privatizacije pod dirigentskom palicom Europske unije. Treba napomenuti da puno bolje nije ni u nekim starijim članicama EU, kao što je Grčka, koja je također u velikim ekonomskim problemima. Rasprava o smjeru socijalne politike i temeljnog usmjerenja Europske unije u Hrvatskoj zasad izostaje. Ni političke elite ni mediji ne govore o tome što na primjer za europske radnike podrazumijeva "Lisabonski ugovor" koji je stupio na snagu 1. prosinca 2009. Europska unija je projekt u kojem dominiraju interesi krupnog

kapitala. Kapital traži maksimalnu slobodu kretanja preko državnih granica, oslobođenost od poreza i svih drugih oblika društvene odgovornosti i kontrole. Smanjenje radničkih prava u neposrednom je (kratkoročnom) interesu kapitala (dugoročno se kapital takvom logikom prijeti dovesti u položaj da – zbog sve manjih plaća radnika – proizvode neće imati kome prodavati). Više birokratske strukture EU su prema "Lisabonskom ugovoru" iznad utjecaja nacionalnih parlamenata – a to ujedno znači i da su izvan izravnog utjecaja izbornih rezultata. Riječ dakle nije samo o gubitku nacionalnog suvereniteta, nego i o ispražnjenju pojma demokracije. Europska unija ne predstavlja nikakvo čarobno rješenje svih naših problema, nego otvara cijeli niz sudbonosnih pitanja, o kojima međutim u Hrvatskoj svi šute. Važno je da radnici shvate kakvi su ulozi u igri i kakvim mehanizmima odlučivanja će biti izloženi prije nego što na njih pristanu. Demokracija u svom osnovnom značenju znači oblik vladavine većine u interesu većine, pravo da doista sami odlučuju o svojim životima.

Krediti kao sredstvo pripitomljavanja radnika

Kao što smo vidjeli, da bi došli do profita, kapitalistima su nužno potrebni radnici. Da bi povećali svoj profit, pritišću ih na razne načine: smanjuju im plaće, doprinose, prisiljavaju ih da rade neplaćeno prekovremeno, zapošljavaju ih na određeno i sl. To ne čine samo poslodavci sami, nego im pomaže i država svojim neoliberalnim proturadničkim reformama kojima olakšavaju kapitalistima da zapošljavaju radnike na određeno, ukidaju ili smanjuju naknade za nezaposlene, omogućavaju lakše otpuštanje radnika (tzv. "fleksibilizacija" rada) itd.

No kapital i država su u svom odnosu prema radnicima uvijek na tankom ledu i moraju držati određen balans. Naime, ako se uvjeti rada jako pogoršaju, tj. ako se iskorištavanje radnika zaoštri (kao što se npr. događa u trenucima krize), oni se mogu pobuniti, ući u štrajk, zauzeti svoju tvornicu, ići u (nasilne) prosvjede... To je opasno i za kapitaliste (gubitak profita) i za vlast (gubitak popularnosti, a u slučaju velikih pobuna i moguć gubitak vlasti). Stoga je radnike potrebno "pripitomiti", tj. smiriti na razne načine. Neki od tih načina su primjerice indoktrinacija putem državnih i privatnih medija u kojima se radnike uvjerava da rade premalo, da nisu produktivni ili da u državi nema novaca. Međutim, jedan od osnovnih načina "pripitomljavanja" radnika su krediti.

Svi znamo da običnom čovjeku, radniku, za mnogošta u životu treba kredit. Rijetko tko u prosjeku može kupiti stan, kuću ili auto bez kredita. Također, većina ljudi diže kredite i za kupnju mnogih drugih stvari. U ekonomiji kakva je danas većina je običnih ljudi neprestano u kreditima jer drugačije jednostavno ili ne može preživjeti ili ne može doći do stvari kao što su stan, auto ili hladnjak. Dapače, trend je takav da se količina kredita potrebnih da bi se preživjelo stalno povećava. Prije je recimo fakultetsko obrazovanje bilo besplatno, danas je ono sve skuplje i skuplje i, ne promijeni li se trend, samo je pitanje vremena kada će roditelji studenata ili sami studenti morati početi dizati kredite da bi uopće studirali. To će pak značiti da će ljudi već po završetku školovanja u život ući s golemim kreditima, i prije nego što su odlučili kupiti svoj stan ili auto. Isto tako, svjedoci smo toga da se i zdravstvena zaštita sve više komercijalizira i da se polako kreće prema privatizaciji i sveopćem naplaćivanju zdravstvenih usluga. Stoga se i tu može očekivati da će u budućnosti ljudi, ako se razbole, morati kao u Americi dizati kredite (ako ih uopće budu mogli dići) za svoje liječenje.

Kreditima imaju dvostruku svrhu. Kao prvo, oni osiguravaju zaradu privatnim bankama koje se bogate od kamata na kredite. Ako većina ljudi mora dići kredit s velikim kamatama da bi kupili stan, nije teško zamisliti o kakvim je novcima riječ. Stoga takav sistem kupovanja stanova itekako pogoduje privatnim bankama. (Može se zamisliti i drugačiji sustav – u

mnogim zemljama, primjerice, postoje ili su postojali i društveni stanovi ili stanovi koje tvrtke stavljaju na raspolaganje svojim zaposlenicima.)

Kao drugo, krediti imaju važnu sistemsku ulogu. Oni naime vrše ulogu pacificiranja, smirivanja radnika na vrlo jednostavan način. Ako čovjek radi i ima jedan ili više kredita koje mora otplatiti, puno je manja mogućnost da će se takav radnik pobuniti protiv poslodavca, da će stupiti u štrajk, da će ići u prosvjede i sl. Ostane li čovjek s kreditima bez posla, on te kredite jednostavno neće moći vratiti, što onda znači bankrot, gubitak kuće, imovine...

Kreditni nisu samo izvor zarade za privatne banke nego i korisno sredstvo za smirivanje mogućih prosvjeda, nemira i pobuna. S obzirom na tu dvostruku i vrlo bitnu ulogu kredita, nije se čuditi tome što se u budućnosti može naslutiti i njihovo proširenje i na ona područja gdje ih dosad nije bilo, kao što su školstvo ili zdravstvo.